
Vinicije B. LUPIS

LIKOVNA BAŠTINA
DUBROVNIKA
PALMOTIĆEVA DOBA

Prilog roda Palmotića likovnosti Dubrovnika

Grafika s likom Jakete Palmotića objavljena je u tiskarskom pothvatu Petra Franova Martecchinija 1841. u *Galleria di Ragusei illustri*.²¹⁸ Grafičar je radio prema portretu

218 G. Casnacich, *Galleria di Ragusei illustri Ragusa*, 1841, br. 1: "Giacomo Palmotta: Ultimo della patrizia famiglia Palmotta, Giacomo (sopranominato illiricamente Jachetto Dionoroich) nacque nei primi anni del 1600. Annoverasi universalmente tra gl'illustri Ragusei e come uom di stato e come valente poeta illirico. Vissuto in epoca assai procellosa per la Repubblica col suo zelo operoso giovò grandemente la patria che n'evbbe le prime prove quando nel 1664 scelto ad Ambasciatore presso Alessandro VII. Pontefice trattò l'espulsione dell'Arcivescovo Francesco Perotto resosi sospetto alla Repubblica per stravagante condotta e per manifesta propensione a Veneziani. Con Martoliza Cerva (secondo il Padre Cerva, Marino Ragnina) rimase per due anni (1665 – 66) Ambasciatore al gran Visire a Belgrado ed a Maometto IV a Constantinopoli, per chiedere riparo contra gli abusi i governatori delle limitrofe provincie turche si permettevano sopra il territorio de'Ragusei. Dieci anni dopo l'epoca fatale del terremoto ritornò a Roma inviato straordinario al Papa Innocenzo XI per chiedere soccorsi di denaro e protezione contra le minaccie dei Turchi e le pretese di Veneziani.

Era costume in questa Repubblica che gli Ambasciatori tutta al terminare della loro mission depositassero negli archivii una distesa ed esatta relazione per giornate delle cose da loro fatte per la pubblica faccenda. Mutatosi nel 1808 il Governo, monumenti così preziosi alla patria istoria andarono la maggior parte dispersi per incuria. Quelli che furono salvati giacciono presenamente in mano de' privati poco conosciuti dall'universale, e talora appena da quelli stessi che li posseggono. Il caso fece che mi capitassero tra le mani i giornali delle tre ambasciate del Palmotta. Duolmi che la ristrettezza imposta a queste biografie non permetta di qui poter riportare interi brani tolti da que'scritti. Vi sono raccolte le più interessanti notizie circa quei tempi, vi si ravvisano i principii politici che li reggevano, e quelli potrebbero meglio di ogni dissertazione spiegare l'indole del governo, i mezzi di cui servivasi questo piccolo stato per conservare in modo così ammirabile per lo spazio di tanti secoli e in mezzo a tali traversie, sempre illesa la sua indipendenza; non che la perspicacia con cui sapeva approfittare di tutti que'mezzi che potevano avvantaggiare la sua prosperità. Servirebbero ancora quegli scritti a far conoscere con quanta eleganza e nilidenza si scrivesse in que'tempi l'italiano dai Ragusei da non cedere per nulla alle stesse più colte città dell'Italia. Il tempo forse farà pago un tale desiderio; ed alcuni di questi monumenti dati in luce o per intero o a brani, saranno dono più gradito che raccolte di fredde poesie occasionali.

još sačuvanom u XIX. stoljeću. Tekst životopisa sastavio je mladi Ivan August Kaznačić, a u Jaketinoj biografiji Kaznačić navodi kako se pjesnik podjednako istaknuo kao latinski pjesnik i pjesnik na narodnom jeziku. Govoreći o životu Jakete Palmotića posebni naglasak usmjeren je na njegovu diplomatsku karijeru. Kaznačić je u rukama imao Palmotićeve autobiografske zapise, te naglašava da su u njima prikazani svi važniji politički događaji Palmotićeve vremena i načela politike Dubrovačke Republike. Istaknuta je lirska poema *Dubrovnik ponovljen*, za koju Kaznačić drži da joj nedostaje dobra završnica, ali da stihovi odražavaju spontanost i golemu erudiciju autora. Kaznačić navodi kako je djelo *Didone* netiskano, ali da je *Dubrovnik ponovljen*, bez obzira na zagubljena djela, uvrstio Palmotića u red uglednih pjesnika na hrvatskom jeziku u Dubrovniku.²¹⁹

Za tiskarski pothvat *Galleria de Ragusei illustri* iz 1841. Petra Franova Martecchinija (1806. – 1900.) bili su potrebni likovni predlošci. Za najveći dio svakako je bio predložak niz portreta uglednih Dubrovčana koji se čuva u Kneževu dvoru,²²⁰ ali i oni iz obitelji Sorkočević, koji se danas nalaze u knjižnici Male braće. Jedanaest portreta iz franjevačkog samostana naslikao je isti umjetnik, a prikazuju: Đura Baglivija (1668. – 1707.), Petra Benešu (1580. – 1642.), Ignjata Đurđevića (1675. – 1737.), Marina Getaldića (1566. – 1626.), Stjepana Gradića (1613. – 1683.), Rajmunda Kunića (1719. – 1794.), Jakova Lukevića (1551. – 1615.), Nikolu Nalješkovića (1510. – 1587.),

---

Il Palmotta morì ai 21 Febbrajo del 1680 non lasciando figli dal suo matrimonio con Elena di Sorgo. *Dubrovnik ponovljen* è il titolo di un suo poema in lingua illirica al quale la morte non gli permise di dar l'ultimo mano. Lo divise in 20 canti, ne'quali con una invidiabile erudizione e sempre con molta spontaneità, va narrando le cronache di Ragusi a incominciare dalla sua fondazione sino al 1667, fermandosi quivia descrivere la miseranda epoca del terremoto con quella verità e con quell'energia che possono udirsi solo da chi ebbe la sciagura di esserne spettatore. Sebbene inedito gira il poema tra le mani di tutti e rimarrà sempre ai Ragusei prezioso monumento della patria istoria e della pietà del Palmotta. L'Appendini accenna una sua tragedia illirica – *Didone* – pure inedita; e il Cerva pare avesse notizie di ancora altri suoi poetici componimenti; questi però o andarono perduti o giacciono sconosciuti tuttavia. Il poema *Ragusi rinnovata* basta però solo ad assicurargli un posto onorevole tra i poeti illirici Ragusei. G. Casnacich"; Vinko Foretić, "Dubrovački tiskar i knjižar 19. stoljeća Petar Franjo Martecchini kao crtač, akvarelist i ljubitelj starina", *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 10, Split, 1956, 238 – 246.

219 Stanislava Stojan, *Ivan August Kaznačić, književnik i kulturni djelatnik*, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, knjiga 10, Dubrovnik, 1993, 51 – 52.

220 Vedrana Gjukić Bender, *Portraits of Famous People of Dubrovnik*, Dubrovnik, 1993, 1 – 12.

Dinka Ranjinu (1563. – 1607.), Junija Sorkočevića (1706. – 1771.) i Benka Staya (1714. – 1797.). Godine 1878. dubrovačke vlastelinke zvane “Rafovice” – Gučetić poklonile su te portrete (zajedno s portretom Ruđera Boškovića koji je naslikan 1760. u Engleskoj) dubrovačkim franjevcima.²²¹ Sve te slike resile su salon palače Antuna Sorkočevića, a poslije Sorkočevićeve smrti 1848. godine u Parizu, došle su u vlasništvo njegova svaka Rafa Gučetića. Ovaj ciklus slika nastao je početkom XIX. stoljeća (akademik Kruno Prijatelj je ciklus datirao u vremenskom rasponu od 1809. kada se Sorkočević vraća iz Pariza i 1810. kada je postao gradonačelnikom okupiranog Dubrovnika, sve do njegova definitivnog odlaska u Pariz 1821.), a vjerojatno su djelo nekog nepoznatog slikara kojeg je Sorkočević pozvao u Dubrovnik da mu izradi portrete sugrađana iz prošlih stoljeća.²²²

Danas postoji još jedan ciklus portreta koji potječe iz obitelji Čingrija, a koji se čuvao u Znanstvenoj knjižnici u Dubrovniku, ali je iz ovog ciklusa tijekom osamdesetih godina više portreta ukradeno. Radi se o klasicističkim portretima skromnih dometa, rađenih po istim predlošcima kao i Sorkočevićev ciklus iz knjižnice franjevačkog samostana Male braće u Dubrovniku.

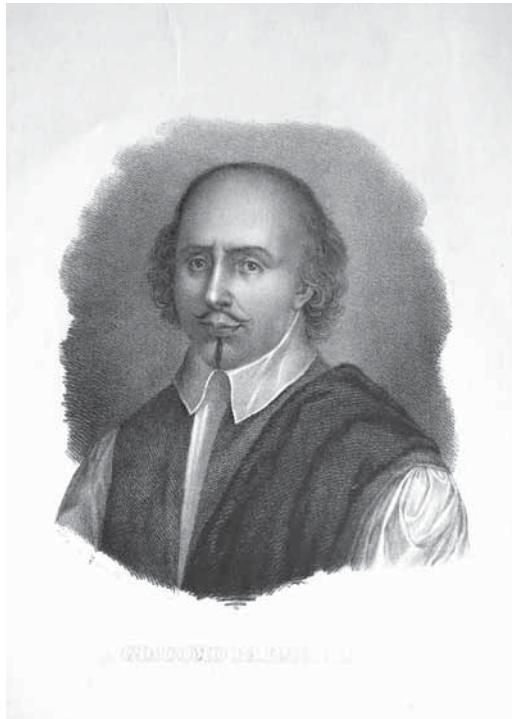
Kopija Martecchinijeva ciklusa grafika čuva se u knjižnici dubrovačkog dominikanskog samostana, a dominikanski ciklus je naslikao početkom XX. stoljeća slikar – amater i namjesnik Kraljevine Dalmacije Niko Nardelli (1857. – 1925.).²²³ Među portretima nalazi se i Jaketin portret s njegovim grbom. Skučenom paletom i tvrdim potezima naslikao je Nardelli ciklus portreta znamenitih Dubrovčana koji imaju povijesnu vrijednost. Kako smo utvrdili ni kod dubrovačkih franjevaca se ne nalazi likovni predložak za Jaketin portret. Očito je on poslije 1841. nestao iz Dubrovnika, jer je to bilo vrijeme kada su gasnuli brojni vlastelinski domovi, i kada su prekupci antikviteta iz osiromašenog Dubrovnika odnosili brojne

221 *Slovinac*, Dubrovnik, 1878, br. 8, 80, u rubrici “Sitnice” pod naslovom “Dar”; Josip Bersa, *Dubrovačke slike i prilike*, Zagreb, 1941, 108; Frano Kesterčanek, “Ruđer Josip Bošković u portretima i spomenicima”, *Vrela i prinosi*, 12, Sarajevo, 1941, 6 – 11.

222 Kruno Prijatelj, “Slikari XVII. i XVIII. stoljeća u Dubrovniku”, *Starobrvatska prosvjeta*, III serija, 1, Zagreb, 1949, 267 – 272; Vinko Foretić, “Dubrovački tiskar i knjižar 19. stoljeća Petar Franjo Martecchini kao crtač, akvarelist i ljubitelj starina”, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* (dalje PPUD), 10, Split, 1956, 238 – 246; Kruno Prijatelj, “Neki problemi o slikama i oltarima u samostanu Male braće u Dubrovniku”, *Samostan Male braće u Dubrovniku*, Zagreb, 1985, 512 – 515.

223 Vinicije B. Lupis, “Slikar i namjesnik Kraljevine Dalmacije – Niko Nardelli”, rad u tisku u časopisu *Dubrovnik*, 2, Dubrovnik, 2010, 2, 70-77

Vinicije B. LUPIS
**Likovna baština
Dubrovnika
Palmotićeve doba**

Slika 77.
Petar Frano Martecchini,
grafika Jakova/Jakete
Palmotića, 1841.

Slika 78.
Niko Nardelli, Portret
Jakova/Jakete Palmotića
iz knjižnice dubrovačkog
dominikanskog samostana

umjetnine, otkupljene za maleni iznos novca.²²⁴ Portret koji prikazuje vlastelina bez vlasulje, po modi Luisa XIII., s brčićima *alla Mazarin*, i senatorskom velatom preko lijevog ramena, svjedoči o vremenu nastanka.

Po svemu sudeći ovaj portret je mogao nastati za Jaketina rimskog boravka, kako doznajemo iz dodatka njegove oporuke iz 1680., kada je potrošio novca preko mjere: "(...) *Eseendo occorso nel mio trattenimento in Roma spendere assai piu che la provisione assegnatami era bassante pero oltre d'haver io speso tutto quello di denari che possedevo lolho anco imprestato da un Cartaliere (Cavaliero?) amico mio 500 scuda di patoli i gli ho rimesso al detto sig subito che io qui ritornai e mi e occorso pigliar a questo fine a cambio da Raffaelo Coen Ebreo 500 ducc. i gli ancora li son debitore pero prego il mio herede a sodisfar subito questo mio debito insieme col interesse che dica detto Raffaele il quale tenendo io per persona da bene stimo che si contentava di cosa conveniente e questa sodisfatione adempisca col ritratti delle gioie, ori et argenti miei. (...)*".²²⁵ Jaketin prijepotresni dom je nestao u ruševinama, a portret prikazuje zrelog muškarca, stoga tvrdnja kako se Jaketa dao portretirati u Rimu, u skladu s ondašnjim običajem, postaje sasvim realna. Činjenica je kako se Jaketinu portretu zameo trag, ali srećom Martecchinijeva grafika sačuvala nam je pjesnikov izgled. Iz iste oporuke doznajemo kako mu je kreditor bio susjed iz Žudioske ulice – Rafael Coen.

O novčanom bogastvu Rafaela Coena svjedoči i oporuka, tako npr. on ostavlja 1717. poklone u znak ljubavi (*dunatino, dontino*) – kćeri Benvenuti i njenom suprugu Eliseru Maestru tri prstena, od kojih je jedan s dijamanatom, a dva s rubinom, dok svom nećaku Rafaelu Cinstaniniju u Jakinu ostavlja jedan prsten s tirkizom, a kćerki (figliolina) Moise Buena par zlatnih malenih narukvica. Isto tako je ostavio svom nećaku Samuelu Moise Coenu u

224 Frano Kestraček, "Ljetnikovac Gundulić", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, XXXVI, Dubrovnik, 1998, 178 – 179: "(...) Iako spomenuti prikaz o Daniševoj djelatnosti (Daniš-efendija, turski konzul u Dubrovniku) uoči austrijske okupacije Bosne i Hercegovine ne ukazuje da bi Daniš bio čovjek bez energije, kako to spominje Bersa, sigurno je u jednoj stvari bio posve aktivan, a to je – kako mi je pričao Danišev suvremenik, dubrovački zlatar Linardović – kada je po dubrovačkim kućama tražio i kupovao starine i izvezio ih iz zemlje, i to u tolikim količinama, da je u dva navrata izvezao u Italiju čak dva krcata trabakula starinskog pokućstva. Dubrovčani su upamtili i to da je jednom u Dubrovniku nabavio posebno lijep starinski sekreter i poklonio ga je turskom sultanu Abdul Hamidu II. (bio je sultan od 1876. – 1909.), našto ga je sultan posebno nagradio kada je napuštao konzulsku službu u Dubrovniku, i imenovao guvernerom grada Smirne u Maloj Aziji. (...)"

225 DAD, X.1., T.N., 70, 153'-154'.

znak ljubavi svoju brokatnu košulju sa zlatnim pucetima.²²⁶
Rafael Coen spominje se i u događaju kada je zlatar mle-
tačkog podrijetla – Francesco Ferro (autor moćnika glave,
noge i ruke sv. Vlaha) i čovjek vrlo neugodna karaktera,
poznat u cijelom nizu parničnih sporova – u trgovini Ja-
kova Salamona prijetio Rafaelu Coenu i Samuelu Papu.²²⁷

226 Ljiljana Dobrovšak i Vinicije B. Lupis, rad u tisku, "O oporukama pripadnika dubrovačke židovske zajednice do pada Dubrovačke Republike"; DAD, T.N., 10.1., 74, 66-67: (...) Io Raphael Coen in qesto giorno 10. Tamuz 5473: alla creazione del'Mondo che sono 4. Lug.iiio 1713. trovandomi per gratia d.l Sig,e Iddio con tt.o il mio giudizio, e con mente sana esistosì fate q.sto testamento, e dichiare q.sta mia volonta in.tto es.tto di quello sta in mio povero, e di quanto a me attiene e aspetta sia in contatai, crediti, mercanzie, argenti, mobili di casa et in qualsiunglia modo q.llo è mio, onde faccio q.sto mio ultimo Testamento, accio sia eseguita q.sta mia ultima uolonta. In primo luoco raccomando a tt.i miei figli Aron, Eliezer, Moise, Daud, et Abram Coen, confortamini, et e.bbe in viros, uestodiets custodiam Domini Deus Noster, et... timor eiis sul facies nestras ne peccatii, seguendo li bruni costumi de v.ri ante sepoliri, et imani gratiam et intellectus bonus in oculis Dei, ethomiiii et che trà Voi continui des.. buona fratelanza come ricerca u.ra coniurgenità.Ordino, e vogli che i miei figli non possino ne debbano appropriarti aloro alium capitale sit alcun titiolo ò colore mà vogluio, che g.llo ogni mo di loro ponde, e ponderà s'intenda con...ne.. tutti loro etia li ori gioie, e altro che ogni moglie di loro posede deue essere regol.n do e non ostante che qualunqu. Di d.i figliuoli negoziarono, o negotiano a none proprio dichiaro io ora esser t.tto mio per non auer mai mangiato alcuno di loro, e intendo il d.o com. une per auergli io d.to l'euer; e so impongo e uoglio che non possino ne debbano nenire ad alcuna divisione t.i di loro sino terminati anni cinque doppo di mia morte esse contimacano
Io ordino, e vogli che li due libri del Testamento vecchio che tengo in q.sta Sinagoga (...) Io ordino, e vogli che la lampa d'Argento con didici biachiesi detta Tamid di q.sta possa e debbi mio figlio Aron in ogni tempo disporre d'essa à mio piacìn. Ordino e vogli che si debbano dare alli Sig. i Pasqual Primi e Andrea Richardi ducati veneti di d.i 40 per sun vuolta (...) per i poveri alle Pille poueri mendicanti.
Item lascio per dontino e segno d'Amore a mia figlia Benuenuta e sua consorte Eliser Maestro mio diletissimo Nipote tre anelli cioè con un diamantino, e dua de Rubino. Item lascio a mio diletto et amorevoli. o Nipote Abram Samuel Pappo per segno d'affetto che sempre gli portai un.netta denti d'oro con suo ordoncino pur d'oro, atio conserva una memoria di me Item lascio in dunatino a mia amoretissima sorella Beunenua una..setta de Rubino per segno d'amore (...) per che doppo la sua morte uadi a mia nepoota Bianca consorte del sopra detto mio nepote Pappo. Item lascio sia dunatino a mio nepote Abram Costantini un Anello con Una Turchina. Item lascio per segno d'affetto à Raffaell Costantini d'Ancona mio Nipote altro anello pur con una Turchina. Item lascio un dunatino a mio Amore uolin.o Nipote Elia Mucchiachion d'Ancona Zecchini quatro per mia per sola tanto, e ciò segno d'affetto. Item lascio in donatino alla figliolina di Moise Bueno un par de Maninetti d'oro oer segno d'affetto che ho auto a suo padre. Voglio per o che tutti li sopradetti donatini... dispensati da mio figliuolo Aron... Lascio anche à mio Nipote Semuel Moise Coen per segno d'affetto la mia camichia de Brocato con li Botonini d'oro Masico. (...)"

Pitamo se kako je Jaketa Palmotić doživljavao Rim tijekom svojih boravaka, s obzirom na to da je tada Rim bio kulturni centar Europe. Sa svog putovanja od 9. III. do 17. XII. 1677. Jaketa je poslao u Dubrovnik dvadeset pisama, što iz Jakina, a što iz Rima.²²⁸ To je vrijeme pape Urbana VIII. Barberinija (1623. i 1644.), kada započinje nova era u baroknoj arhitekturi, kada stvaraju Gian Lorenzo Bernini, Pietro de Cortona i Francesco Borromini, a Rim doživljava svoju preobrazbu. Temelje papinskoj metropoli u protureformacijskom razdoblju udario je već papa Pavao V. Borghese (1605. – 1621.). Razdoblje pape Urbana VIII. je zlatno razdoblje baroknog slikarstva u Rimu, kada stvaraju: Annibale Caracci, Michelangelo Merisi zvan Caravaggio, Domenico Zampieri zvan Domenichino, Guido Reni, Pietro da Cortona, Nicolas Poussin, a u drugoj polovici XVII. stoljeća to su Carlo Maratta i Andrea Pozzo.²²⁹

Valja istaknuti kako se uz talijanskog baroknog slikara hrvatskog podrijetla, Carla Marattu (1625. – 1713.), povezuje više slika u crkvi sv. Ignacija u Dubrovniku i u isusovačkom samostanu, a pored toga i portret Đura Armena Baglivija (1668. – 1707.), profesora i liječnika Inocenta XII. od 1695. i pape Klementa XI. od 1700. godine. U lyonskom izdanju Baglivijeva djela *Opera omnia medico – practica et anatomica* iz 1704. godine otisnuta je Marattina grafika Baglivijeva portreta sa zanimljivom posvetom ispod portreta gdje se navodi da je autor portret nacrtao i darovao svom prijatelju Bagliviju. Na kasnijim izdanjima Baglivijeva djela pojavljivat će se banalizirane inačice ovog portreta. Prijateljstvo znatno starijeg Maratte s Baglivijem vjerojatno je bilo vezano uz isto dalmatinsko podrijetlo, skromne materijalne početke i uz isusovački odgoj. Ova zanimljiva kulturna relacija svjedočila je o povezanosti osoba marginalnog podrijetla koje su svojim samoprijegornim radom i talentom izborile položaj u uglednom rimskom društvu svog vremena.²³⁰

U to doba papa Inocent X. Pamphili (1644. – 1655.) obnavlja sv. Ivana Lateranskog i gotovo u isto vrijeme obnavlja se Piazza Navona, a u vrijeme pape Aleksandra VII. Chigija (1655. – 1677.) nastaje Trg sv. Petra i Rim posve dobiva izgled baroknog grada. Smrću pape Aleksandra VII. kasnobarokni i rano neoklasični Rim sustaje u razdo-

228 DAD, A.S.M. XVII. st., 2193, 1 – 20.

229 Karin Hellwig, "Painting in Italy, Spain, and France in the Seventeenth Century", u *Baroque, architecture, sculpture, painting*, Köln, 1998, 372 – 392.

230 Radoslav Tomić, "Slikar Carlo Maratta – dalmatinsko podrijetlo i odjeci u Dubrovniku", *Peristil*, 49, Zagreb, 2006, 77 – 84.

blju Klementa IX. Rospigliosija (1667. – 1669.), kada Bernini ukrašava Ponte degli Angeli kipovima anđela i Klementa X. Altierija (1669. – 1676.). Konačno papa Inocent XI. Odescalchi (1676. – 1689.), za čijeg vladanja umire Jaketa Palmotić, završava mnoge započete velike projekte u Rimu.²³¹

Poslije ovog ekskursa, trebamo obratiti pažnju na likovnu baštinu obitelji Palmotić. Pored toga u XVI. stoljeću pronalazimo i trajni književni interes roda Palmotića što svjedoči vijest, kako je na vjenčanju Savina Stjepanova Palmotića (oko 1522. – 1590., poznat kao nadzornik gradnje vodovoda u Stonu, 1553.) uprizoren Držičev *Skup*.²³²

Upravo u vrijeme spomenutog Savina Palmotića na prostoru stonske Place sagrađena je masivna fontana u obliku masivnog kvadra, profilirana s dva stupića, arhitravom i s tri curka u obliku reljefnih glava. Iznad maskerona – curaka nalazi se natpis pisan rimskim kapitalom koji u prijevodu glasi: “Dovedena (voda) je odlukom dubrovačkog Senata, a na čelu tog pothvata stajali su Savin Palmotić i Andrija Bondić godine 1581”²³³

Rod Palmotića podigao je u crkvi Gospe od Milosrđa na Lapadu bočni oltar, na kojem se danas nalazi oltarna pala Bogorodica s Djetetom, sv. Josipom i sv. Antunom. Radi se o doslovnoj kopiji slike koju je za crkvu Spirito Santo u Mlecima naslikao Luka Giordano (Napulj, 1634 – 1705), u vrijeme svog prvog boravka na lagunama između 1652. i 1653. Do danas nije utvrđeno tko je autor kopije i gdje je ona nabavljena za ovu crkvu, državno Svetište Dubrovačke Republike.²³⁴ Svakako, nismo sigurni je li ova oltarna pala premještena s jednog od dva uklonjena oltara u crkvi Gospe od Milosrđa, ali na otoku Koločepu se čuva oltarna pala koja je sigurno sačuvana donacija obitelji Palmotić.

Oltarna pala iz 1634. godine izvedena je u tehnici tempere na drvu (148,5 x 107 cm), prikazuje sv. Nikolu sa sv. Vidom i sv. Agatom. Slika ima u kutu natpis: “Johannes V. P.”, a kuriozum je da je ta slika služila kao podloga za novu izvedenu u tehnici ulja na platnu. U donjem desnom kutu nalazi se grb dubrovačke plemićke obitelji Palmotić s kosim naizmjeničnim crvenim i bijelim gre-

231 Wolfgang Jung, “Architecture and City in Italy from the Early Baroque to the Early Neo-Classical Period”, u *Baroque, architecture, sculpture, painting*, Köln, 1998, 12 – 77.

232 N. Vekarić, o. c., 86.

233 Vinicije B. Lupis, *Ston u trešnji*, Ston, 1987, 35.

234 Radoslav Tomić, “Tri kopije u Dubrovniku”, *Dubrovnik*, 3, Dubrovnik, 2001, 68 – 74.

dama i mačem nad bijelom središnjom gredom i crvenim križem nad bijelom podlogom u gornjem polju grba. Grb je uložen u bogatu kartušu s vizirom. Ikonografski sv. Vid prikazan je poput sv. Roka, s naivno prikazanim psom i rukom koja zadiže haljetak. Očito je to zavjetna oltarna slika. Vjerojatni likovni predložak potječe iz renesansnog mletačkog likovnog kruga, gdje je sv. Nikola predočen prema još konzervativnoj ikonografskoj shemi, posjednut u raskošno prijestolje, a likovi sv. Vida i sv. Agate odjeveni su u bogata brokatna ruha, što djeluje nakaradno u svojoj naivnosti. Ovo djelo domaćeg slikara s početka XVII. stoljeća zanimljiv je primjer rustikalne renesansne naive

Vinicije B. LUPIS
**Likovna baština
 Dubrovnika
 Palmotićeve doba**

Slika 79.
 Oltar sv. Antuna Pado-
 vanskog u crkvi Gospe od
 Milosrđa na Lapadu

Slika 80.
Nepoznati autor, Oltarna
pala sv. Nikole sa sv. Aga-
tom i sv. Vidom (1634.),
župna crkva na otoku
Koločepu

sačuvan kao podloga novoj slici. Zanimljivost oltarne pale s Koločepa upravo je u dokumentarizmu jednog likovnog trenutka Dubrovnika i potrebi dubrovačke vlastele da za svoje ladanjske crkvice nabavljaju čak i ovako naivne prikaze, gdje će samodopadno staviti svoj grb.

U kasnom XVIII. stoljeću domaći slikar je naslikao istu skupinu svetaca, samo ne rustičnu renesansnu skupinu, već stojeće svetačke likove, od kojih je sv. Nikola naslikan u istočnjačkom biskupskom ornatu, podsjećajući na italokretske madonere. Ispod svih likova nalaze se natpisi, i da njih nema, pali bismo u iskušenje da profilaktički lik sv. Vida proglasimo sv. Rokom, usprkos palmi mučeništva u ruci. Novi je slikar po uzoru na staru oltarnu palu naslikao pseći lik uz noge sv. Vida, dalje ponavljajući neuobičajeni svečev ikonografski prikaz.²³⁵

Budući da vlastelinski rod Palmotić nije nikada bio brojna (s obzirom na činjenicu da je iščeznuo s muškim predstavnicima u posljednoj četvrtini XVII. stoljeća), nemamo mnogo sačuvanih heraldičkih spomenika ovog roda.

Na poluotoku Pelješcu, osim uzidanog grba na kući u Ulici Imena Isusova, nema heraldičkih prežitaka, iako je Nikola Palmotić u podjeli Stonskog Rata (XIV. st.) dobio zemljišni posjed u kontradi Trstenice i to na području Bilopolja u Kućištu.²³⁶ Isto tako u Župi dubrovačkoj, Palmotići su imali svoje posjede tijekom XIV. i XV. stoljeća. Među njima se navode: Nikola Palmotić, Pavao (*Palče*) Palmotić i Džore (*Zore*) Palmotić.²³⁷ Grbovi roda Palmotić danas su sačuvani: u grbovniku P. F. Martecchinija u Državnom arhivu u Dubrovniku, Pešićevu grbovniku (zvanom i Sarakin) koji se čuva u istoj instituciji, te na grbovniku u Konzervatorskom odjelu u Dubrovniku i na goblenu koji je bio u vlasništvu Linde Gozze u Dubrovniku.

Grb Palmotića nalazi se na kruni zdenca na terasi ljetnikovca Giorgi u Mokošici, potvrđujući podatke kako su Palmotići posjedovali ladanjska imanja. Vjerojatno bismo za taj ljetnikovac trebali vezati arhivsku vijest prema kojoj se Nikola, sin klesara Luja s Korčule, obvezao izraditi Stjepanu Đurovu (Džorinu) Palmotiću 40 kamenih stupova (visine četiri lakta, ukrašenih bazama za deset zlatnika) za odrinu, za njegovu kuću u Rijeci dubrovačkoj, a radove je nadzirao Damjan klesar iz Splita.²³⁸

Na osnovi arhivskih vijesti pjesnik Jaketa Palmotić imao je svoju ladanjsku kuću u Zatonu, u kojoj je 1669. doživio napad hajduka, koji su mu kuću opljačkali i njega jedva živa pustili. Unutar gradskih zidina, Palmotići su imali svoju palaču smještenu u današnjoj ulici Đura Baglivija 7 i Braće Andrijića 12, o čemu svjedoči grb nad portalom.

Sačuvana je arhivska vijest kako je Dionora Palmotić, pjesnikova baka, 24. srpnja 1582. iznajmila kuću svog pokojnog supruga Jakova u Pobijanovoj ulici (*positam in pobiana uliza*) Hieronymo Jois. Figiniju za dvadeset zlatnika godišnje.²³⁹ Od pretpotresne građevine sačuvan je renesansno-maniristički portal, raščlanjen stiliziranom rustikom i ukrašen frizom s triglifima, metopama, te pri-

236 Nenad Vekarić, *Pelješka naselja u 14. stoljeću*, Dubrovnik, 1989, 21.

237 *Libro negro del Astarea* (pripremio Ante Marinović), Zagreb – Dubrovnik, 2005, 34, 40, 49, 51, 77, 93, 133.

238 DAD, XXVI, D. N., 106. (1539. – 1542.), 13'.

239 DAD, XXVI, D. N., 122, 108 – 108'.

Slika 81.
Renesansna palača
Palmotić na Pustijerni

kazima brodova.²⁴⁰ Reljefi su veličine 27 x 28 cm. Prikazuju dva trgovačka jedrenjaka s po tri jarbola s koševima. Na jednome su jedra razapeta, na drugome su smotana. Raspoznaju se otvori za topove, pa se može zaključiti da su brodovi bili naoružani teškim topništvom s više od deset topova sa svake strane.

U Odlukama Vijeća spominju se Palmotići kao vlasnici kuće na Pustijerni tik do gradskih zidina "(...) et de faciendo unam rugam seu viam prope dictos muros comunis, excepta domo ser Nichi de Palmota, in qui habitant

240 Katarina Horvat-Levaj, *Barokne palače u Dubrovniku*, Zagreb – Dubrovnik, 2001, 294 – 295; Anica Kisić, "Pomorska ikonografija u likovnoj kulturi Dubrovnika 15. i 16. stoljeća", *Likovna kultura Dubrovnika*, Zagreb, 1991, 242 – 249. (Autorica pogrešno ovu palaču navodi kao palaču Restić.)

Vinicije B. LUPIS
**Likovna baština
Dubrovnika
Palmotićeva doba**

Slika 82.
Detalj portala palače
Palmotić s reljefom
broda iz XVI. st.

Slika 83a.
Detalj portala
palače Palmotić

Slika 83b.
Grb Palmotića, XVI. st.

filiu ipsius q. ser Nichi (...)”.²⁴¹ Tijekom XV. i XVI. stoljeća gradsko područje Pustijerne bila je rezidencijalna gradska četvrt s velikom koncentracijom rezidencija najvišeg društvenog sloja.²⁴²

Sam pjesnik Jaketa Palmotić živio je poslije velike trešnje 1667. u novosagrađenoj općinskoj kući²⁴³ na uglu današnje Kovačke ulice (*Via deli fabri / prima via driedo li orexi ili secunda ruga*), plaćajući godišnji najam četrdeset dukata. Poslije suprugove smrti, Jelena Palmotić je nastavila živjeti u toj kući do svoje smrti, da bi se 1710. u nju uselio Ivo Lukin Zuzorić.²⁴⁴

Na temelju arhivskih izvora možemo zaključiti da je pjesnikova supruga Jelena bila duhovno vezana za crkvu sv. Nikole na Prijekome, koja se nalazila u njenom neposrednom susjedstvu, te joj je stoga u svojoj oporuci ostavila pedeset dukata za najpotrebnije popravke.²⁴⁵

Povezanost Palmotića s dominikancima potječe iz činjenice koju donosi Daniele Farlati, preuzete iz *Monumenta congregatione sancti Dominici de Ragusio*, prema kojoj bi crkvice sv. Jakova unutar gradskih zidina bila 1228. ustupljena dominikancima. Iste godine Palmotić im je darovao crkvu Marijina Uznesenja, kuću i vrt, na kojima je sagrađen današnji samostan, a taj prostor nalazio se u blizine crkvice sv. Jakova, ali izvan ondašnjih zidina.²⁴⁶

U dominikanskoj crkvi i samostanu stoljećima su se pokapali članovi roda Palmotića, a o tome svjedoče i oporuke. U dvorani kapitula dominikanskog samostana u Dubrovniku nalazi se grob Junija Palmotića.²⁴⁷ Na nadgrobnoj ploči u apsidi crkve sv. Dominika u Dubrovniku također se nalazi grb Palmotića. U XV. i XVI. st. spominje se oltar plemićke obitelji Palmotića, među ostalim ple-

241 Mihajlo J. Dinić, *Odluke veća Dubrovačke Republike*, knjiga I., SANU, Beograd, 1951, 259.

242 Nada Grujić, “Dubrovnik – Pustijerna, Istraživanja jednog dijela povijesnog tkiva grada”, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* (dalje Radovi IPU), 10, Zagreb, 1986, 8.

243 Cvito Fisković, “Barokni urbanistički zahvat sred Dubrovnika”, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Istraživačkog centra JAZU u Dubrovniku*, XIX/XX, Dubrovnik, 1982, 91 – 120; Katarina Horvat-Levaj, *Barokne palače u Dubrovniku*, Zagreb, 2001, 23 – 24.

244 Irena Beyovsky Latin i Danko Zelić, *Knjige nekretnina dubrovačke općine (13. – 18. st.)*, Zagreb – Dubrovnik, 2007, 316, 317, 318, 324; “(...) 1679, adi 17 febraro. La seconda casa che risguarda al cantone della strada de fabri ferrari deliberata per pregati a ser Giacomo Gio. Di Palmotta per cinque anni a ducati quaranta all’anno (...)”.

245 DAD, X.1, T.N., 73, 122’-125.

246 Lukša Beritić, *Utvrđenja grada Dubrovnika*, Dubrovnik, 1955, 18.

247 Stjepan Krasić, *Dominikanski samostan u Dubrovniku*, Dubrovnik, 2002, 77.

Slika 84.
Državna kuća u Kovačkoj
ulici u kojoj je do smrti
živio Jaketa Palmotić

mićkim obiteljima (Đurđevića, Gučetića, Bundića, Gundulića, Lukarevića, Pucića, Rastića, Gradića).²⁴⁸

Jaketina obitelj imala je svoj oltar u dominikanskoj crkvi, a očito je kako je taj oltar stradao 1667. godine, jer sam Jaketa Palmotić u svojoj oporuci ostavlja novac da se popravi oltar u dominikanskoj crkvi i da se postavi oltarna pala Gospe od Karmena sa sv. Jakovom, sv. Ivanom, sv. Pavlom i sv. Jelenom. Isto tako da se na tom oltaru govore mise za pjesnikovu dušu, za suprugu Jelenu i sve pokojne od njega imenovane.²⁴⁹ (Kao kuriozum treba navesti či-

248 Stjepan Kasić, "Podaci o slikarskim djelima u dominikanskom samostanu u Dubrovniku tijekom 15. i 16. stoljeća", u *Likovna kultura Dubrovnika 15. i 16. stoljeća*, Zagreb, 1991, 271 – 275.

249 DAD, X.1, T.N., 70, 153'-154': " (...) ordino e voglio che li detti miei beni

Slika 85.
Kasnorenesansni oltar
u župnoj crkvi sv. Nikole
u Čilipima

njenicu da je Jaketa Pamotić u Drinopolju obnovio crkvu i kuću poklisara harača, a što govori o njegovoj velikoj skrbi za sakralnu baštinu.²⁵⁰⁾ Danas se spomenuti kasno- renesansi oltar obitelji Palmotić nalazi u prezbiteriju žu- pne crkve sv. Nikole u Čilipima. Oltar je tijekom obnove

---

vadino a i RR PP di S Domenico i gli siano tenuti venderli tutti e del ritratto loro fabricar un 'Altare in chiesa loro et ili resto poner all'annue entrate dove meglio le paresse e di queste poi dotar l'Altare sudetto accioche in perpetuo si dichino tante messe piane pe r l'anima mia e della sig Elena e delli sudetti defonti da me nominati. La Pittura a del sudetto Altare sia la Madonna Santissima del Carmine, S Giacomo, S. Giovanni, S. Paolo e S. Elena o se per sorte li nostri egr ... pretendessero di valersi nei beni di gl Padre mio per le puntature e latro, in tal caso voglio che il mio Herede faccia sententiar la carta dotale di mia madre e che in virtú di questa occupi Malfo et Osonik che tanto si ritrova appo di me dei beni paterni (...)"

crkve sv. Dominika 1883. prodan, kako bi se namaknula sredstva za novo uređenje crkve. Oltar iz dominikanske crkve najvjerojatnije je prvotno bio oltar sv. Pavla. Oltar je nastao u istoj radionici kada i oltar obitelji Pucić na kojem se nalazila Tizianova oltarna pala. Na bazama stupova ovih oltara jedino se nalaze grbovi. Na bazi čilipskog oltara s lijeve strane nalaze se grbovi obitelji Brajković. (Braichi/Brajki), kao i na fasadi kuće broj 5 u Palmotićevoj ulici. Drugi grb, koji na prvi pogled slični na grb pučanske obitelji Vodopić, ipak je nešto drugačiji,²⁵¹ i možda se radi o specifičnom grbu Jaketine grane.²⁵² U gornjem polju grba nalaze se osmerokraka zvijezda i polumjesec, u donjem polju odijeljenom kosom gredom nema ničega. Iznad grba vertikalno ispod vizira isklesan je mač stiliziran poput mača na grbu Palmotića i Crijevića. Mač ima i obiteljsko objašnjenje. Možda najstarija potvrđena veza roda Palmotića s kulturnom baštinom jest vijest, kako je hrvatsko-ugarski kralj Matijaš Korvin poslao mač dubrovačkom knezu, upravo po Dživu Palmotiću, a vjerojatno se tu radi o maču koji se čuva u zbirci oružja bečkog Muzeja za povijest umjetnosti.²⁵³ Smatramo kako se ovdje radi o varijanti grba Palmotića, a njegova kombinacija s grbom Brajkovića ima svoje logično objašnjenje. Svakako, oltar je nastao u dubrovačkoj klesarskoj radionici koja je djelovala krajem XVI. i početkom XVII. stoljeća, i radi se o zaista važnoj kasnorenesansnoj umjetnini.

Postavlja se pitanje je li možda i danas sačuvana oltarna pala ovog oltara. Ostavljamo hipotetsku mogućnost da s ovog oltara potječe oltarna pala slikara Francesca di Marije, koja je mogla biti premještena poslije 1883. i velikog restauratorskog zahvata u dominikanskoj crkvi na drugi kameni oltar. Francesco di Maria (1623. – 1690.), napuljski slikar, u mladosti učenik Domenichina koji je u

251 Srđan Rudić, "Reip(ublicae) Ragusi(nae) eiusq(ue) optimum insignia, zbornik znamenja dubrovačkih porodica", *Istorijski časopis Istorijskog instituta u Beogradu*, Beograd, 2006, 173 – 191; u radu je priložena verzija grba roda Vodopića, gdje se u donjem polju nalazi osmerokraka zvijezda, kao i tri zvijezde na kosoj gredi, za razliku od šeterokrakih zvijezda iz Martecchinijeva grbovnika iz 1892. koji se danas čuva u Državnom arhivu u Dubrovniku. Beogradski grbovnik je likovno znatno kvalitetniji, kao i stariji. Otuden je tijekom XIX. stoljeća, a pripadao je nesumnjivo Državnoj kancelariji.

252 U oporuci Anice Marina Brajkovića od 14. I. 1646, na hrvatskom jeziku ostavlja Blaženoj Gospi od Rozarija u Dubrovniku i njenoj Bratovštini sto dukata, ali kao zanimljivost, valja napomenuti da se ne spominje nigdje oltar. (X.1., T.N., 64. (1645.- 1650.), 50' – 51').

253 Ivan Bach, "Mač dubrovačkog kneza, dar Matije Korvina", PPUD, 18, Split, 1970, 61 – 73; Nella Lonza, *Kazalište vlasti, ceromijal i državni blagdani Dubrovačke Republike u 17. i 18. stoljeću*, Zagreb, Dubrovnik, 2009, 69.

Napulj donio odraze caraccievskog slikarstva i Rafaelova slikarstva, razvio je osobni stilski izraz barokiziranih Rafaelovih rješenja i bolonjskih akademiziranih odjeka, a sve je to vidljivo na brojnim oltarnim palama u napuljskim crkvama.

Za Dubrovnik je naslikao oltarnu palu Gospe s Isusom, okruženu anđelima i skupinom svetaca: sv. Petrom, sv. Pavlom, sv. Piom V., dominikanskom sveticom i možda sv. Elizabetom i propalim likom sveca koji je početkom XIX. stoljeća preslikao klasicistički slikar Carmelo Reggio po narudžbi dominikanskog samostana u lik sv. Tome Akvinskog. Isti slikar naslikao je za drugi oltar u dominikanskoj crkvi oltarnu palu sv. Ane sa svecima: sv. Andrijom, sv. Margaritom, bl. Margaretom Savojskom, sv. Antoninom, sv. Rajmundom i sv. Hijacintom.²⁵⁴ Svakako, postoji mogućnost da je došlo do izmjene ikonografskog plana naručitelja, zbog postojanja navedenih likova svetaca i da su dominikanci s pjesnikovom udovicom uglavili novi ikonografski program.

Također nam ostaje za predložiti još jednu palu portante s danas uklonjenog oltara i to pripisanu veronskom slikaru Pasqualu Ottinu. U središtu ove pale portante nalazila se italo-kretska ikona Donata Bizamana, brata Angela Bizamana, iz prve polovice XVI. stoljeća.²⁵⁵ U donjem dijelu ikone Gospe s Kristom, tipa "Ljubežljive", nalazi se grb dubrovačke pučanske obitelji Guska. Donji dio pale riješio je slikar vrlo jednostavno, ali bez stanovite živosti, s tipičnim svetačkim licima uzdignutih pogleda; osobito je kvalitetno naslikan lik sv. Antuna opata, a bočno dva dominikanska sveca, od kojih jedan drži imaginarni model Dubrovnika. Ipak, ma koliko nam skupina triju svetaca izgledala živom i usklađenom, čitava pala nije sretno komponirana s dvije skupine svetaca, koja su svaka odijeljena jedna od druge. U gornjoj zoni je lik sv. Janje/Agneze i lik sv. Uršule (sv. Jelene). Ova se pala datira u drugo desetljeće XVII. stoljeća uz djelatnost veronskog slikara Pasquala Ottina koji je osjetio impulse rimskog kruga i postcarvaggizma, a preminuo je za velike kuge 1630. godine.²⁵⁶

Obitelj Palmotić je u XVI. stoljeću na jedan zanimljiv način bila povezana s antičkim motivima u slikarstvu. Polovicom 1534. za Englesku trebao je otploviti brod kape-

254 Kruno Prijatelj, *Studije o umjetinama u Dalmaciji V*, Zagreb, 1989, 80 – 84.

255 Stjepan Krasić, "Dipinti di Angelo e Donato Bizamano in Dubrovnik", *Studi di storia pugliese in onore Giuseppe Chiarelli*, II, Galatina, 1973, 353 – 363.

256 Grgo Gamulin, "Doprinos Veronežanima", *PPUD*, 29, Split, 1990, 229 – 243.

tana Nikole Palmotića, a jedan član Palmotićeve posade bio je Pavao Naoković sa Šipana. Pred odlazak broda dubrovački zlatar Marin Radović dao je Pavlu novac da mu kupi raznu robu u Engleskoj, a između ostalog tražio je da mu donese i neke slike rađene na platnu: da mu kupi jednu malu sliku Gospe, jedan lakat u dužinu i isto toliko u širinu, zatim sliku Rimljanke Lukrecije kako se ubija, potom jednu koja prikazuje Tizbu s Prijamom, jedan lakat u dužinu i isto toliko u širinu. Spisak dubrovačkog zlatara je poprilično dug.²⁵⁷

Antički motivi u umjetnosti onodobnog Dubrovnika

Zlatarstvo

Zlatarstvo Dubrovnika, koje je svoj apogej imalo u XIV. i XV. stoljeću, pratilo je sudbinu grada. Vrijeme XVII. stoljeća razdoblje je kada se iz Napulja, Genove i Rima, ali i Mletaka uvoze luksuzni predmeti. Među umjetninama poslijepotresne obnove u Dubrovniku treba spomenuti pladanj s vrčem u Moćniku dubrovačke prvostolnice augsburškog zlatara Hansa Jacoba I. Bauera, nastao prve polovice XVII. stoljeća.²⁵⁸ Pladanj ovalna oblika urešen je iskucanim kvalitetno izvedenim ornamentima. Središnji mu je dio oblo izbočen na mjestu usadnika vrča. Sam je pladanj podijeljen na četiri polja u kojima iskucani likovi anđelčića u rukama drže snopove žita, bačvice s vinom, košarice s ružama i lonac s vatrom. Rub je pladnju barokno profiliran i urešen je voćem i lijevanim glavama. Raskošno oblikovani vrč ukrašen je ornamentom ljudskih likova, volutama i voćem. Držak mu je lijevan i izveden u obliku ženina poprsja, urešen viticama. Grlo je vrču ukrašeno ženskom glavom. Srebrni antikizirani pladanj, po svemu sudeći, djelo je zlatara Hansa Jacoba I. Bauera, koji je djelovao u Augsburgu u prvoj polovici XVII. stoljeća, a izradio je i graviranu srebrnu ploču radnoga stola Kurfürsta Johanna Georga I. od Saske. Ovdje se radi najvjerojatnije o daru opata Stjepana Gradića prvostolnici, kako se može zaključiti na osnovi njegove oporuke: “(...) *Item un bacile, e boccale d’argento indorati di lauoro Tedesco che serua per le funzioni Pontificali (...)*”.²⁵⁹

257 Veselin Kostić, *Kulturne veze između jugoslavenskih zemalja i Engleske do 1700. godine*, Beograd, 1972, 379.

258 Vinicije B. Lupis, *Moćnik dubrovačke prvostolnice – doktorska dizertacija*, Zadar, 2003, 226, 227; Ivo Lentić, “Prilog istraživanju radova augsburških majstora u Hrvatskoj”, *Radovi IPU*, 12/13, Zagreb, 1988/89, 251 – 252.

259 DAD, X.1., T.N., 70, 168¹-172.

Slika 86.

Hans Jacob I. Bauer,
Srebrni pladanj i vrč,
vjerojatno dar opata
Stjepana Gradića
dubrovačkoj prvostolnici

Od najraskošnijih umjetnina s antičkim motivima koje su nabavljene za Jaketina života zasigurno je kovinska srebrna barokna škrinjica s moćima ruke sv. Ivana Krstiteља, ostakljena s po dva četvrtasta otvora s s prednje strane, a s bočne po jednim otvorom. Nožice su joj oblika voluta. Poklopac je oblikovan poput niske krnje piramide, također je ostakljen, resi ga lijevana sjedeća plastična figurica od srebra koja prikazuje sv. Ivana Krstiteља kao dječaćića s križem po renesansnoj ikonografiji. Lijevom rukom je podbočen, a desnom drži štap – ustvari ostatak križa. Srebrna plastika izvedena je u tehnici lijevanja očito po antičkom uzorku što se očituje po čistoći linije i odmjerenom plasticitetu. Kovinske stijenke između stakala urešene su jasno iskucanim biljnim ornamentom stilizirane forme.²⁶⁰ Ostakljeni srebrni sarkofag (možda dar Stjepana Gradića?) s rimskim zlatarskim žigovima (ključevi sv. Petra i ombrelonom) i majstorskim žigom (znak helebarde). Godine 1680. uz nazočnost gradskog kirurga proveden je proces prepoznavanja moćnika ruke sv. Ivana Krstiteља iz kojeg se vidi da je već tada postojao kipić sv. Ivana Krstiteља na ostakljenoj škrinjici.²⁶¹ Moćnik je lijep primjer rano-baroknog rimskog zlatarstva u Dubrovniku, kao i visoke estetske svijesti dubrovačkih naručitelja u težnji da svoju prvostolnicu opskrbuju iz naboljih europskih zlatarskih centara, a u skladu sa svojim materijalnim mogućnostima. Ova tri primjera zlatarstva s antikizirajućim motivima

260 Vinicije B. Lupis, o. c., 2003, 247; isti, "Prilog poznavanju rimskog zlatarstva u Dubrovniku", *Radovi IPU*, 30, Zagreb, 2006, 93 – 106.

261 Znanstvena knjižnica Dubrovnik, rukopis br. 238. Svežanj rukopisa o dubrovačkoj povijesti, dubrovačkoj crkvi, o moćniku katedrale (Rkp. 457/1-12), *Processo per la mano di S. Giovanni Battista*.

Vinicije B. LUPIS
**Likovna baština
 Dubrovnika
 Palmotićeve doba**

Slika 87.
 Nepoznati rimski zlatar,
 figura sv. Ivana Krstitelja
 s moćnika njegove ruke
 iz Moćnika dubrovačke
 prvostolnice

sude o činjenici kako je Dubrovnik, iako ekonomski skršen potresom, smogao snage da i dalje nabavlja umjetnine najviše vrijednosti.

O kulturnim vezama Rima i Dubrovnika svakako treba progovoriti s više aspekata. Prije svega, stoljetne političke i gospodarske veze Dubrovačke Republike i Sv. Stolice možemo slobodno reći da su kulminirale tijekom XVI. i XVII. stoljeća. Tada je Dubrovnik postao ključnim čimbenikom u povezivanju Istoka i Zapada. Svakako najmarkantnija ličnost XVII. stoljeća koja je reprezentirala te veze jest mnogo puta spominjani Stjepan Gradić.²⁶² On je bio dio kulturnog kruga oko pape Aleksandra VII. i kruga oko švedske kraljice Kristine.²⁶³ Sam Stjepan Gradić nagovorio je Dubrovačku Republiku da svake godine pokloni Svetoj kući u Loretu jedan kalež, a od 1673. do 1676. skrbio se da se kalež izradi i preda agentu Republike Božidaru Bozdariju u Jakin, koji ga je trebao predati u loretsko svetište. Ovu zadaću je kasnije ispunjavao Petar Bozdari, a obavljao ju je sve do svoje smrti 1684. godine u Rimu, te je pokopan u crkvi sv. Jeronima.

Bliiske veze koje su više od 450 godina vezivale Svetu Stolicu s dubrovačkom državom bile su od obostrane ko-

262 Ilija Mitić, *Dubrovačka država u međunarodnoj zajednici (od 1358. do 1815.)*, Zagreb, 2004, 148 – 153; isti., “Diplomatski odnosi Dubrovnika sa Svetom Stolicom”, *Vatikan i Dubrovnik*, Dubrovnik, 1994, 47 – 60.

263 Stjepan Krasić, *Stjepan Gradić (1613 – 1683), Život i djelo*, Zagreb, 1987, 465; isti., “Život i djelo Stjepana Gradića”, *Zbornik radova o dubrovačkom učenjaku Stjepanu Gradiću (1613 – 1683), u povodu 300. obljetnice smrti*, Zagreb, 1985, 7 – 16; isti., “Život i rad Stjepana Gradića (1613 – 1683)”, *Spomenica posvećena dubrovačkom polihistoru Stjepanu Gradiću u povodu 300. obljetnice smrti*, Zagreb, 1989, 7 – 18.

Slika 88.
Nepoznati rimski broncist,
Anđeo s papinskom
tijarom s moćnika sv.
Filipa Benizzija, dar
dubrovačkog nadbiskupa
Lucchesinija

risti. U prvom redu, crkvene vlasti u Rimu dobivale su preko Dubrovnika vijesti iz Turskog Carstva i Levanta, dok je Dubrovnik, oslanjajući se na crkvene vlasti u Vatikanu i na katolički svijet, mogao slobodno trgovati, ne samo po katoličkim zemljama na Zapadu, nego i po čitavom Sredozemlju.

Intenzivne političke veze Dubrovnika i papinske države odrazile su se i na umjetničkom polju.²⁶⁴ Benko

²⁶⁴ Kruno Prijatelj, *Studije o umjetninama u Dalmaciji V*, Zagreb, 1989, 76 – 78. Unutar stare gradske jezgre Dubrovnika moramo obratiti pažnju na nazočnost oltarne pale rimskog slikara sečenta Giovannija Angela Caninija (Rim, 1617. – Rim, 1666.) u dubrovačkoj baroknoj crkvi Karmen. Iz rimskog kruga potječe i autor oltarne pale s likovima sv. Kuzme i Damjana iz istoimene lastovske crkve Giovanni Lanfranca (1581. – 1647.)

Stay (1714. – 1801.), jedna od najizrazitijih pojava dubrovačkog kulturnog kruga XVIII. stoljeća, boravio je u Rimu i u kićenim cerebralnim latinskim stihovima opjevao Decartesovu filozofiju i Newtonova otkrića, zauzimao se kod dubrovačkog Vijeća umoljenih da se Petru Katušiću i Rafu Martiniju dadu stipendije za studij slikarstva u Rimu, te će obojici naći učitelja u osobi Mengesova šogora i sljedbenika slikara Antona Marona. U isto vrijeme Rajmund Kunić (1719. – 1794.), učenik Ruđera Boškovića, prevodilac Homerove *Ilijade* i Teokrita na latinski, piše epigrame u počast Rafaela Mengsa i Antonija Canove.²⁶⁵ Ovi primjeri kulturnih i opipljivih materijalnih veza Rima i Dubrovnika samo će navijestiti sličnu situaciju na polju sakralnog zlatarstva.

Zidno slikarstvo

Smrt je jedna od središnjih tema barokne religiozne misli. Smrt je sadržana u djelima gotovo svih mistika baroknog razdoblja, a nadasve se očituje latinskom krilaticom: “SIC TRANSIT GLORIA MUNDI – prolazna je slava svijeta”. Smrt i antička tradicija stvorile su posebno duhovno okruženje u kojima se rađala umjetnost baroka.

Antički motivi u umjetnosti starog Dubrovnika bili su omiljena tema zidnog slikarstva već od XVI. stoljeća. Povijest zidnog slikarstva u Dubrovniku vezuje se i uz pojavu gradnje ljetnikovaca, povezanih s renesansnom intelektualizacijom prirodnog života i težnjom za obnavljanjem utopijske Arkadije. Njihova tematika povezuje antičku povijest, mitologiju i kršćanstvo. U ljetnikovcu Sorkočević na Lapadu imamo sačuvane zidne slike u lođi s kraja XVI. ili početka XVII. stoljeća s motivima: Hortenzijina govora, Rimljanke otkupljuju slobodu od Gala, prikaz božice Reje s Neptunom, božice koja uzgaja gajeve itd. Isto tako antičke prikaze nalazimo u ljetnikovcima Bete, Đivoje i Pitarević. Najsloženiji prikaz s antičkim motivima nalazi se u ljetnikovcu Sorkočević u Rijeci dubrovačkoj, gdje oslici potječu iz XVII. ili s početka XVIII. stoljeća. Pri oblikovanju pojedinih kompozicija u lođi, slikar se koristio tuđim rješenjima; tako su neki motivi rađeni po djelima Anibala Caraccija (grafičke listove je izradio Pietro Aquila), te po kopiji grafičkog lista Jana Sadelera (1550. – 1600.), flamanskog bakropisca, izvedenog

265 Kruno Prijatelj, *Slikarstvo u Dalmaciji od 1784. do 1884.*, Split, 1989, 10.

po djelu Dircka Barentzsa (1534. – 1592.) iz Amsterdama, koji je radio u Tizianovom ateljeu u Mletcima. Na istočnom zidu je naslikan prikaz alegorije *Jeseni* i *Parisov sud*. Na južnom zidu su kompozicije: *Adonisova smrt*, *Heraklo na križanju*, *Venera i Mars*, *Odisej sluša sirene*, *Alegorija zime* i morski pejzaž. Na zapadnom zidu je natjecanje Minerve i Neptuna i alegorija *Proljeća*. Na sjevernom zidu su naslikani prikazi: pejzaž, alegorija Ljeta, božica Flora, Pan, zagrljeni par, sječački prikaz Bajha, Amor i više danas uništenih kompozicija.

U palači Kerša na Stradunu, uz iluzionističke freske u donjoj zoni salona, sačuvane su kompozicije (*Artemida*, *Atena*, *Apolon*, *Ares* i *Afrodita*) koje je izradio kvalitetni barokni slikar, a u parapetnoj zoni prostorija na katu palače prikazani su nedefinirani mitološki prikazi. U Sorkočevićевой palači na Držićевой poljani sačuvane su kompozicije iluzionističkog slikarstva s naslikanim stupovima, lukovima, portalima i kipovima u nišama. Ovo antikizirajuće slikarstvo doživljava svoj procvat krajem XVIII. st. i početkom XIX. st. U Gradićevu Ljetnikovcu u Gružu središnja saloča je oslikana iluzionističkim freskama oko 1800. godine, na kojima se nalaze kartuše s prizorima iz Trojanskog ciklusa.²⁶⁶ Freske u Gradićevu ljetnikovcu najkvalitetniji su sačuvani ciklus fresko-oslika iz tog razdoblja, a uz Gradićev ljetnikovac, u recentnim istraživanjima otkriveni su klasicistički oslici u interijeru kuće Vlajki u ulici Od sigurate 7. U atmosferi nostalgične atmosfere ruševina, na stropu je prikazan *Ganimed*. U kući, u Kaznačićевой ulici, otkriveni su oslici s antikizirajućim motivima izvedenim u *grisailleu*. Klasicizam sa svojom duhovnom porukom u Dubrovniku je našao plodno tlo u umjetničkom oblikovanju svakodnevnice materijalizirane u kulturnoj baštini.

Slikarstvo

Iz razdoblja druge polovice XVII. stoljeća, u korpusu likovnih tema inspiriranim klasičnim djelima i tragičnim ženskim sudbinama, svakako treba uzeti u obzir sliku lombardsko-mletačkog slikara Paola Pagannija (1655. – 1716.) s motivom Sofinisbe iz zbirke obitelji Učović.²⁶⁷ Posebno

266 Vladimir Marković, *Zidno slikarstvo 17. i 18. stoljeća u Dalmaciji*, Zagreb, 1985, 13 – 48, 152 – 153.

267 Radoslav Tomić, "Slika Paola Paganija u Zadru i Dubrovniku", *Radovi IPU*, 23, Zagreb, 1999, 103 – 108.

Slika 89.
Paris Bordone, *Venera
i Adonis*, Knežev dvor u
Dubrovniku

zanimljiva je kolekcija arhidakona dubrovačkog kaptola – Bernarda Orsata Đurđevića, koju je on 1686. darovao dubrovačkoj prvostolnici, a unutar kolekcije nalazimo i slike profanog sadržaja.²⁶⁸

Iz zbirke prvotno u vlasništvu Gradića pa potom obitelji Đurđevića, potječe slika *Otmica Sabinjanki* pripisana sljedbeniku Giacinta Gimignanija (1606. ili 1611. – 1681.). Danas se navedena slika čuva u Kneževu dvoru, a slikana je po grafičkom prikazu iste teme Pietra Berettinija da Cortona (I. XI. 1596. – 16. V. 1669.), zvanog još Pietro da Cortona. Slika baroknog klasicizma *Mučenje sv. Lucije* (istog autora) čuva se i danas u Kneževu dvoru, te svjedoči o biranom likovnom ukusu ondašnjeg Dubrovnika.

²⁶⁸ Kruno Prijatelj, “Le opere di una collezione veneziana della fine del Seicento a Dubrovnik (Ragusa)”, *Arte veneta*, XXXIII, Venezia, 1979, 162 – 168; Giuseppe Maria Pilo, “Paris Bordon sacro e profano: i dipinti del lascito Orsato Giorgi a Ragusa”, Zbornik radova *Umjetnički dodiri dviju jadranskih obala u 17. i 18. stoljeću*, Split, 2007, 231 – 241.

Slikar Gimignani naslikao je i poznatu sliku *Eneja i Afro-dita* koja se danas čuva u Milanu.²⁶⁹

Prema podacima iz monografije koju je napisao Vincenzo da Canal 1732. godine, slikar Gregorio Lazzarini naslikao je više slika za naručitelje iz Dubrovnika. Canal bilježi kako je slikar Lazzarini naslikao dvije slike alegorijskog sadržaja za Dubrovčane: *Slogu* i *Sofonisbu* i sliku *La Concordia adornata di puttini per Ragusi*, te 1685. sliku *Sofonisba con altre figure*.

Dubrovačka slika potječe iz obitelji Mayneri – baština dubrovačke plemićke obitelji Đurđević. Slika prikazuje Sofonisbu, kćer kartaškog vojnog zapovjednika Hazdribala u vrijeme Drugog punskog rata, koja se udala za kraljevića susjedne Numidije – Sifaksa i pridobila ga pritom protiv Rimljana. Zarobivši Sofonisbu, drugi numidski vođa Masinissa, zaljubio se u nju i oženio je. Kako bi spriječio gubitak i drugog saveznika, Scipion je naredio da se Sofonisba preda i da zarobljena dođe u Rim. Ne usudivši se protiviti Scipionu, njezin muž Masinissa poslao joj je pehar s otrovom, koji je ona ispila. Na dubrovačkoj slici Sofonisba je prikazana s Masinissovim pismom u rukama, na kojem se vidi zapis “A Sofonia”. Oslonjena je na sluškinju, nakon što je ispila otrov. Između Sofonisbe i rimskog vojnika je položen pehar. Možda se radi i o samom Masinissi, s obzirom na činjenicu da se prema Trissinovoj dramskoj preradbi antičkog predloška Masinissa spremao ukrasti Sofonisbu pod okriljem noći, ali stigao je prekasno, nakon što je ona već ispila otrov. Po istom predlošku Masinissa je bio odjeven poput centuriona, kao i na dubrovačkoj slici. Sofonisba je odjevena u svijetlu odjeću, a kruna joj je pala iza kitnjaste blazine na koju se oslonila. U pozadini je prikazana uplakana dvorkinja koja se u očaju drži za kosu i uplakano dijete, također spomenuto u Trissinovoj tragediji. Vincenzo de Canal izvijestio je o Lazzarinijevoj naobraženosti i odličnom poznavanju mitologije.

Mitološki predložak potvrđuje i slika u Dubrovniku, po svemu sudeći rađena prema spomenutoj tragediji *Sophonisba* (1515.) talijanskog renesansnog pisca i Palladijeva mentora Gian Giorgia Trissina (1478. – 1550.). Dok Tit Livije naglašava Masinissovu tragičnost (zbog toga što mora odlučiti između dužnosti i ljubavi), Trissino naglašava etičnost i hrabrost Sofonisbine odluke da ode u smrt i na taj način riješi konflikt. Uvid u katalog Lazzarijevih djela otkriva da je on varirao brojne sakralne i

269 Vedrana Gjukić Bender, “Slikarstvo Pietra Berettinija da Cortona i dvije slike iz Kneževa dvora”, *SIC ARS DEPRENDITUR ARTE – zbornik u čast Vladimira Markovića*, Zagreb, 2009, 223 – 234.

Slika 90.
Gregorio Lazzarini,
Sofonisba ispija otrov,
Knežev dvor u Dubrovniku

profane teme. Tako je izradio desetak slika po motivima iz Tassova (1544. – 1595.) *Oslobođenog Jeruzalema*: slike s prikazima Erminije i Tankredija, Klorinde, Armide, Rinalda, Sofronije i Olinda.²⁷⁰ Iz Ariostova (1474. – 1533.) *Bijesnog Orlanda* naslikao je Anđeliku i Medora. Slikao je motive iz antičke mitologije: Orfeja i bakantice, Ahileja na Stiksu, Parisov sud i Prozerpinu ugrabljenu. Dok je ideja Sloge očevidna, treba napomenuti da je Giovanni Boccaccio (1313. – 1375.) prikazao Sofonisbu, uz ostalo, u svom poznatom djelu o životima slavni žena, *De Claris Mulieribus*, a spominje je i Francesco Petrarca (Petrarchi) (1304. – 1374.) u spjevovima *Africa* i nezavršenom alegoričnom djelu *Triumphs*, uvijek kao simbol odanosti, vjernosti i žrtve. Upravo su to bili društveni i politički ideali Dubrovnika XVII. stoljeća, izloženog prirodnim i političkim nedaćama. Lazzarini je 1712. za Palaču Buoncorsori u Macerati nedaleko od Jakina naslikao za Galleria dell'Eneide Didoninu smrt, i sliku *Eneja i Mezencije*. Valja naglasiti da je na toj slici Didona varijacija na temu Sofonisbe, a Eneja je odjeven kao i vojnik na slici iz Dubrovnika. Za Galleria dell'Eneide rade slikari Luka Giordano

²⁷⁰ Jedan vrlo rani tiskani primjerak Ariostova *Orlanda Furiosa* čuva se u Knjižnici dubrovačkog Sjemeništa.

(*Eneja opisuje Didoni pad Troje*) i Antonio Balestra (*Venera se javlja Eneji*).²⁷¹

Giambattista Tiepolo oslikao je 1757. Villu Valamarana freskama koje su posebno tematski pripremljene, pa je središnja prostorija oslikana prizorima vezanim za lik Ifigenije, a četiri bočne prostorije nazivaju se: *Stanza dell'Eneida*, *Stanza della Gerusalemme liberta*, *Stanza dell'Orlando furioso* i *Stanza dell'Iliade*.

U Eneinoj dvorani naslikan je na stropu prikaz *Trijumfa Venere*, a na zidovima prikazi: *Pozdrav Venere i Eneje*, *Eneja i Didona*, *Merkur opominje Eneju na odlazak*, *Venera u Vulkanovoj kovačnici*. Tiepolo je ispunio zadaću oslikavanja u duhu *settesentescne* kulturne percepcije antičke baštine.²⁷² U ovom ciklusu Tiepolo je postigao transcendentnost: u trenucima kada se iz svakodnevnice raskošnih perivoja ulazilo u unutrašnjost palače, oslikane u maniri iluzionističkog slikarstva, stvorio je posebni metasvijet obilježen statičnim doživljavanjem vremena s besmrtnim porukama likova iz antičke baštine.²⁷³

Sigurno je da su Dubrovčani poznavali djela ranog baroka iz Rima s antičkim motivima, kao i cikluse iz Marchi i Veneta, iz XVIII. stoljeća. Svakako, veze Dubrovnika i talijanskih Marchi i Jakina bile su intenzivne, pa tako se svakako trebamo sjetiti i zanimljive frankofilske osobnosti – Petra Franova Aletina (*Aletić/Aleti*), (Dubrovnik, 23. VII. 1768. – Jakin, 29. IX. 1836.), bogatog posjednika i jedinog nasljednika obitelji Stay u Osimu u papinskoj državi. Ovaj Dubrovčanin najbolje može ilustrirati kulturne veze Dubrovnika i prekomorskih talijanskih pokrajina, bogat i u posjedu brojnih luksuznih palača, poput ostalih Dubrovčana u Jakonu. Sjetimo se samo članova roda Zuzorić ili Gučetić. Ovi dubrovački bogati građani bili su najbolji kulturni poklisari između dviju jadranskih obala. Aletin je imao brojna imanja, u Corte d'Ancona, Macerati, Camerinu, Ossimu i Recanatiju – upravo ondje gdje je Gregorio Lazzarini u Palači Buonaccorsi u Macerati naslikao Enejin ciklus. Aletin je kao član mondenog visokog društva zasigurno vidio Enejin ciklus, a to više jer je bio poznat kao ljubitelj antičke kulture i umjetnosti. Bio je sin tajnika Republike Antuna Aletina i nećak Bena Stojkovića (Saya) – dubrovačkog otpravnika poslova u Rimu. Jedan od uči-

271 Radoslav Tomić, "Slika Gregorija Lazzarinija u Dalmaciji", *PPUD*, 34, Split, 1994, 249 – 258. O razdoblju XVII. stoljeća i percipiranju antičkog jezika simbola vidi: Cesare Ripa, *Ikologija*, Split, 2000, 1 – 586.

272 Guido Pievonne i Anna Pallucchini, *Gimantista Tiepolo*, Milano, 1968, 122, 124.

273 Michael Levey, *Painting in Eighteenth Century Venice*, Yale, 1994, 232.

telja mu je bio pjesnik Đuro Ferić, a bio je u bliskoj vezi s pjesnikom Mihom Sorkočevićem. Dakle, odrastao je i kretao se u društvu ljubitelja klasične umjetnosti od ranih dana svog života. Tijekom svog boravka u Rimu upoznaje se s onodobnom društvenom kremom. Tijekom petomjesečne Partenopejske Republike u Napulju uključio se u revolucionarni pokret napuljskih demokrata, postavši jedan od urednika književno-političkog časopisa *Il Veditore Repubblicano*. Poslije propasti Republike krišom odlazi u Francusku, gdje u Parizu ulazi u kružok princa Moliterna, i u književnim salonima upoznaje vodeće francuske pisce. Vraća se 1802. u Dubrovnik iz kojeg je prognan 1804., s tim da se prije sklonio kod francuskog konzula R. Bruèra Desrivauxa, pa je potom pobjegao u Italiju. Ogorčen zbog progona iz Dubrovnika, spletkario je protiv Republike u Rimu. U Italiji ga je zatekla vijest o ulasku Francuza u Dubrovnik i tada je napisao elegičnu pjesmu *Ad sodald in patria commorantes*. Kao frankofil povlačio se iz javnog života, poglavito poslije restauracije 1815. godine.²⁷⁴

Na koncu, da sumiramo, antičke teme bile su od iznimnog značaja za spoznavanje kulture vladanja dubrovačkog patricijata.

Naobrazba dubrovačkih vlastelina, stečena u rodnom gradu koji se dičio mjerom među antičkim uzorima, imala je u Vergiliju velik uzor. Vergilije je počeo kao epikurejac, a svojim tankočutim duhom udario je jedan od velikih temelja europskoj kulturi. Dante je odabrao Vergilija da mu bude vodič kroz Podzemni svijet.

Razlog ugleda što ga je Vergilije imao u kršćanskoj ekumeni ne počiva toliko na uzvišenosti duha, koliko na dvjema pjesmama, jednoj ranijoj, a drugoj kasnijoj. To su: Četvrta ekloga gdje se pretkazuje rođenje čuvenog djeteta koje će najaviti zlatno doba (i to četrdeset godina prije Kristova rođenja), te šesta knjiga *Eneide*.

U govoru u kojem je prihvatio kršćanstvo kao dozvoljenu vjeru rimske države, rimski car Konstantin izričito se pozvao na proročanstvo Četvrte Vergilijeve ekloge.

Vergilijeva *Eneida* ispričana u neusporedivim stihovima, smjesta je postala rimskom biblijom. U njoj kreporni Eneja sa svojim starim ocem bježi iz Troje koja gori, potom Anhiz umire i Eneja stiže u Libiju, gdje postaje ljubavnik kartaške kraljice Didone. Sudbina i dužnost sile ga da napusti Didonu, koja se potom ubija. Eneja je napo-

274 Žarko Muljačić, "O Petru Franu Aletinu (1768. – 1836.)", *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku*, 8/9, Dubrovnik, 1962, 621 – 632; Vinicije B. Lupis, "Dubrovčani u iseljeništvu poslije pada Republike", *Povijesni prilozii*, 36, Zagreb, 2009, 161 – 184.

sljetku došao u Lacij. Uz pomoć kumske Sibile posjećuje Podzemni svijet u kome vidi Didonu, susreće svoga oca i duše mogih koje će doći poslije njega. Ep ga prati sve do ženidbe s Lavinijom i naseljenja u Laciju, gdje on i njegovi ljudi kasnije nisu više bili poznati kao Trojanci već kao Latini. Priča je veličala Rim, pokazivala je kako su *gravitas*, *pietas* i *dignitas* najveće kreposti i kako strastvena ljubav kao što je Enejina za Didonu, ili Antonijeva za Kleopatru, naposljetku može dovesti do propasti. Dužnost prema državi, utkana je u Eneidu. Na kraju šeste knjige *Eneide*, Anhiz izriče svoje proroštvo:

“Nek drugi bolji oblik daju tekućoj masi / Kovina i oblik živog mjedi / I nježnost puti mramornom licu: / Nek bolje zборе pred sudištem i opisuju / nebo / I kad zvijezde zalaze i kad se dižu, / Ali, Rime, samo je tebi dano da silnom / moći / Vladaš ljudskim rodnom i siliš svijet da te sluša; / Raspolažući mirom i ratom na svoj / uzvišeni način, / Da krotiš oholog, da oslobađaš / sputanog roba; / To su carska umijeća dostojna tebe.”²⁷⁵

Vergilije je kršćanskoj državi poput Dubrovačke Republike mogao biti osobit uzor, jer je bila činjenica kako je Rim od svojih početaka bio vrlo zatvoren i vrlo otvoren grad. Bio je zatvoren zbog svoje svijesti nadmoćnosti moralne snage i pobožnosti, a vrlo otvoren zbog ne manje čvrste sigurnosti da su bogovi drugima dali darove za koje je važno da ih obrate sebi u prilog. Sve te osobine imao je Dubrovnik, predvođen aristokratskom oligarhijom koja se pozivala na podrijetlo iz Cezarove kolonije Epidaurusa. Isto tako Vergilije je u svojem sustavu vrijednosti predstavljao advent kršćanstva, prepoznat od cara Konstantina i rimske istočne ekumene, kojoj je Dubrovnik nominalno pripadao do 1204., a te veze je potvrdio i posljedni bizantski car Konstantin XI. Paleolog dvije godine prije pada Carigrada 1453. i to kao “car Rimljana”.²⁷⁶

Ideja rimske države temelj je na kojem se bazirala svijest dubrovačkog plemstva. Taj sinkretizam antike i kršćanstva bio je usječen duboko u *genius loci* Dubrovnika. Stoga, dubrovački plemić, došavši u Rim, gledao ga je kao grad svojih praotaca. Jaketa Palmotić uprizorio je svoje djelo s jasnom domoljubnom porukom, kako sam kaže “prid dvorom”, na kojem se ujedno nalazi neoantički kapitel boga Eskulapa. Barok, a ponajviše rimski barokni krug, gajio je posebnu ljubav prema govorništvu, drami, gdje su se iznosile uzvišene ideje na nov način, sukladan

275 Stewart Perowne, *Rimska mitologija*, Ljubljana, 1986, 124 – 126.

276 Vinicije B. Lupis, “O kasnobizantskim zlatarskim likovnim utjecajima u Dubrovniku”, *Starohrvatska prosvjeta*, 34, Split, 2007, 353 – 377.

protureformatoskom duhu baroknog klasicizma.²⁷⁷

Kako je jamstvo dobre države upravo vrлина onih na vlasti, tako je upravo na reljefima, kapitelima i natpisima Kneževa dvora i vijećnice predstavljen ideal države baziran na antičkoj podlozi (Platon, Ciceron, Seneka), zato da bi oni koji obnašaju političku vlast imali stalno pred očima ono prema čemu trebaju težiti.²⁷⁸ Stoga nije uopće čudno da je Palmotić *Didonu* izveo “Prid Dvorom”. Palmotić je živio u najdramatičnijem vremenu, kada dubrovačka *Libertas*, ideal slobodnog grada, biva na rubu opstojnosti. U renesansi, motiv “slobode” je definitivno postao istinskim toposom dubrovačke kulture, temeljnim elementom gotovo svakog dubrovačkog autoportreta.²⁷⁹ Dubrovački diplomat fra Antun Primojević održao je 1667. pred kardinalskim zborom govor, citirajući drugu glavu *Eneide*, aludirajući na propast Troje.²⁸⁰ Luko Mihov Bunić (24. II. 1708. – 4. XII. 1778.), pjesnik i prevoditelj, preveo je četvrtu glavu *Eneide*, kako sam navodi: “(...) u četvrtom pripovijeda, kako Didone njegovom kripostim, uresom i razgovorom osta zanešana i kako bi od nje ostavljena(..)”.²⁸¹

Lik Didone zanimao je dubrovačke vlasteline, ponajviše kao primjer Enejine žrtve (žrtvovanje ljubavi radi viših ciljeva), uklapajući se time posve u krilaticu: “OBLITI PRIVATORUM PUBLICA CURATE”.²⁸¹

277 René Huyghe, “Il barocco – forme, vita e pensiero”, *Enciclopedia dell’arte, l’arte e l’uomo*, sv. 3, Torino, 1972, 130 – 131.

278 Nella Lonza, o. c., 1 – 591; ista, “Obliti privatorum publica curate: preci i srodnici jedne političke maksime”, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU*, 46, Zagreb – Dubrovnik, 2006, 25 – 46; Igor Fisković, “O značenju i porijeklu renesansnih reljefa na portalu Kneževa dvora u Dubrovniku”, *PPUD*, 26, Split, 1987, 195 – 228; isti, “Skulptura u urbanističkom usavršavanju renesansnog Dubrovnika”, 43 – 6; isti, “Povijesni biljezi dubrovačkog identiteta”, *Dubrovnik*, 4, Dubrovnik, 1993, 92 – 98; Stanko Kokole, “A Relief of Fortitudine and the Tarocchi of Mantegna in Dubrovnik”, *PPUD*, 22, Split, 1992, 21 – 30; isti, “Venera i Mars na portalu Kneževa dvora: O porijeklu mitološkog prikaza al’antica u kiparstvu ranorenesansnog Dubrovnika” u *Likovna kultura Dubrovnika 15. i 16. stoljeća*, Zagreb, 1991, 122 – 123.

279 Lovro Kunčević, “O dubrovačkoj LIBERTAS u kasnom srednjem vijeku”, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, 46, Zagreb – Dubrovnik, 2008, 58.

280 R. Samardžić, o. c., Beograd, 1960, 180; “(...) Il padre Primi è tornato con molta milanteria d’aver perorato nel Collegio de Cardinali, a S. Pietro con memorabili versi di Enea nella seconda dell’Eneida, con pochissimo però frutto. Vederemo l’operato degli altri frati mandati alle corone (...)”.

281 Đuro Körbler, “Pjesme Luka Miha de Bona, vlastelina dubrovačkoga”, *Grada za povijest književnosti brvatske*, 9, Zagreb, 1920, 180.

Slika 91.
 Napuljska radionica
 Luke Giordana,
 kabinetski ormarić iz
 Kneževa dvora
 u Dubrovniku

Težnja Dubrovčana da antičke mitove i ikonografiju gledaju i na svakodnevним predmetima, danas potvrđuje kabinetski ormarić s kraja XVII. stoljeća, oslikan u radionici napuljskog slikara Luke Giordana (1632. – 1705.) s jasno izrađenim ikonografskim programom preuzetim iz antičke mitologije. Na tom kabinetskom ormariću prikazuju se dobro i loše čovjekovo životno opredjeljenje, a sve se opet vrti oko ideje ljubavi, koja je prema filozofiji neoplatonizma osnovna egzistencijalna sila koja pokreće svemir i ljudsku sudbinu.²⁸²

Antički svijet živio je i u tradiciji srednjovjekovnog Ragusija – Dubrovnika, uporno ističući svoje korijene u pradavnoj koloniji Epidauru na kapitelima Kneževa dvora iz sredine XV. stoljeća. Kako smo već više puta istaknuli, grad Dubrovnik svoju utemeljenost gradskog i civilizacijskog središta Gornje Dalmacije stječe na kontinuitetu antičke baštine. Istraživanje antičke baštine u Dubrovniku možemo pratiti od vremena Cirijaka iz Jakina iz prve četvrtine XV. stoljeća, koji je bilježio i prepisivao rimske natpise. Dubrovački pisci i kroničari Ludovik Crijević Tuberon, Serafin Razzi i Mavro Orbini bavili su se i antičkim razdobljem, posebice stoljetnom temom svih dubrovačkih povjesničara, a to je pad Epidaura i nastanak Ragusiuma/Dubrovnika. Ljubav za antičku umjetnost svjedoči i slikar Nikola Božidarević, koji u svojoj oporuci iz 1517. ostavlja svoju zbirku starih medalja i antičke numizmatike.²⁸³

Tijekom XVII. stoljeća Ivan Aletin Natali, tajnik Dubrovačke Republike (susjed s druge strane Place pisca Jakete Palmotića) skuplja vrijednu numizmatičku zbirku.²⁸⁴ Posebno važna osoba za poznavanje antike i širenje njene kulture jest zaslužan, glasoviti dubrovački numizmatičar i bizantolog Anselmo Bandur (18. VIII. 1675. – 14. I. 1743.) sa svojim temeljnim djelima IMPERIUM ORIENTALE SIVE ANTIQUITATES CONSTANTINOPOLTANAE (Mleci, 1729.) i NUMISMATA IMPERATORUM ROMANORUM A TRAJANO DECIO ACCESSIT BIBLIOTHECA NUMMARIA (Pariz, 1718.).²⁸⁵ Anselmo Bandur je pod zaštitom Luja XIV. tiskao NUMISMATU, te je kao predstavnik poslijepotresne generacije na najprije mjereni način znanstveno uobličio dubrovačku antičku tradiciju i pozivanje na antičke civilizacijske tekovine. Na taj način Dubrovnik je ušao u ondašnje znanstvene krugove koji su istraživali antičku baštinu. Ivan Luka Zuzorić (1716. – 1746.), Junije Restić, Ruđer Bošković (1711. – 1787.) sa svojim opisima drevne Troje, kao i Miho Soročević, dali su potkraj XVIII. stoljeća obol arheološkoj znanosti u svojim znanstvenim raspravama.

Samo dvije godine poslije smrti Jakete Palmotića, Martolica Crijević i Marko Baziljević proveli su 1682.

283 Vojislav Đurić, *Dubrovačka slikarska škola*, Beograd, 1963, 141; Žarka Vujić, *Izvori muzeja u Hrvatskoj*, Zagreb, 2007, 166 – 167.

284 Kosta Vojnović, "Prilozi k arhivalnijem pabircima dubrovačkijem", *Starine JAZU*, XXVIII, Zagreb, 1896, 58, 210; ADB, XXIII – 1, Računske knjige katedrale, 3, 9.: "per un calice alla S. Casa di Loreto".

285 DAD, Knjižnica – *Ragusina*, 797/1-2, 796/1, 796/2.

Slika 93.
Anzelmo Bandur,
IMPERIUM ORIENTALE,
Mleci, 1729, detalj
carigradskog hipodroma

(dakle, vjerojatno polovicom XVII. stoljeća) jedan strani antikvar odnio u inozemstvo.²⁸⁶ U palači Sorkočević također je pronađen jedan rimski natpis, a rimska nadgrobna ploča nalazi se i danas uzidana u Ulici braće Andrijića na Pustijerni. Svakako, dubrovačka je vlastela s velikom pomnjom čuvala antičke arheološke nalaze, smatrajući se potomcima te civilizacije.²⁸⁷

Trojanski ciklus i utemeljenje dalmatinskih gradova

Antički temelji civilizacije imali su i u dalmatinskim gradovima snažno uporište. Susjedni grad Korčula gledao je kroz ozračje renesansnog procesa *redivive* antičkog duha u Antenoru Trojancu svog praoca i utemeljitelja, pozivajući se na prvo poglavlje *Eneide*. Korčulanski povjesničar Antun Paulini (1696. – 1757.) u svojoj *Storia ecclesiastico – profana di Curzola*, napisanoj oko 1755. godine, naširoko

286 Vinicije B. Lupis i Antun Ničetić, “O novim arheološkim spoznajama na dubrovačkom području”, *Obavijesti*, 2, god. XXXXIII, Zagreb, 2001, 67 – 75; Ivana Burđelez, “Zapisi o arheološkom istraživanju u Cavtatu godine 1682.”, *Obavijesti*, 3, god. XXX, Zagreb, 1998, 118 – 122.

287 Antun Ničetić, *Nove spoznaje o postanku Dubrovnika, o njegovom brodarstvu i plovidbi svetog Pavla*, Dubrovnik, 2005, 27.

raspravlja u prvom poglavlju *Dell' isola e Città di Curzuola, suo nome, sito e fondazione*, i u baroknoj maniri potkrepljuje antički korijen grada Korčule.²⁸⁸

Krajem XVI. stoljeća nad zapadnim ulazom u grad Korčulu postavljen je natpis na kojem je zabilježena predaja da je Korčulu osnovao Antenor, koji je napustio svoj zavičaj poslije propasti Troje. Ta predaja je nastala vjerojatno u doba humanizma kada se isticalo antičko porijeklo gradova, pa su se time dičili i Bar i Padova. Predaja o antičkom porijeklu, podržavana od drevnih rodova i humanista, bila je u Korčuli jaka. Natpis o Antenoru (ne samo na ovim, već i južnim gradskim vratima) poznavao je i splitski pjesnik Jerolim Kavanjin, koji tu predaju spominje u osmom pjevanju svog kulturno-povijesnog spjeva:

“Sad Korčula nasliduje
grad plemenit i odavan,
koga njегда podignu je,
stari Antenor vavik slavan,
kad s Trojanske biguč tiske,
luke'projde Ilirske.
Tako i kaže kratka piesan,
Kod vrata morskih ku uzdignu,
Da starine ne pobiegnu;
Tako i druga vrh davnega
Ulazišta nam razliega.”

Vid Vuletić-Vukasović zabilježio je da se i na Kopnanim, južnim vratima nalazi natpis o Antenoru. Predaja o Antenorovu utemeljenju Korčule preuzeta je vjerojatno iz činjenice da je on utemeljio Krf, i to zbog grčkog imena obaju otoka. Možda je preuzeta i iz pisanja kasnoantičkog djela *Ephemesis belli Troiani*, iz IV. st. poslije Krista, pripisivanog zagonetnom *Diktysu*, čije se izdanje iz XVI. stoljeća nalazi u Opatskoj knjižnici u Korčuli.²⁸⁹

Barski humanist, splitski i šibenski kancelar – Antun Proculijan, u svom je govoru *Velika i oduševljena pohvala Splitu i Dikolecijanovoj palači* (iz 1558., a tiskanom 1567. u čast splitskog kneza Ivana Krstitelja Calbija) evocirao Antenorovu ulogu u formiranju kulturnog *locusa* u Dalmaciji. Iz Dalmacije je Antenor bio prognan u Padovu, koju je

288 DAD, Arhiv Arneri, I – 10, br. 381, *Paulinijeva povijest Korčule*, I – XIV.

289 Cvito Fisković, “Urbanističko usavršavanje Korčule Kanavelićeva vremena”, *Korčulanske studije i eseji*, Korčula, 2008, 285.

utemeljio.²⁹⁰

Trojanski ciklus odigrao je značajnu ulogu u kulturnoj afirmaciji hrvatskog juga od XV. do XVII. stoljeća i povezivanjem u onodobnu civilizacijsku ekumenu s Italijom kao središnjom kulturnom okosnicom. Italija je našim intelektualcima bila učestalo mjesto školovanja, prostor nabave umjetnina, knjiga i društvenopolitički centar sredozemnocentričnog svijeta.

Junaci iz *Eneide* svojom su hrabrošću i moralnim načelima nadopunjavali kršćansko duhovno oblikovanje mladih ljudi, naročito onih predodređenih za odgovorne državničke i crkvene službe.

---

290 Marina Marasović-Alujević, "Proculianov govor splitskoj općini 1558. i njegovo značenje za kulturno-povijesna i filološka istraživanja", *Kulturna baština*, 16, Split, 1984, 96; Savo Marković, *Studia antibarensia*, Perast, 2006, 233.

